

KARLO GUSTAVO JUNGO ANALITINĖS PSICHOLOGIJOS DISKURSAS IR INDIVIDUO PSICHINĖ SVEIKATA

Oresta Katakiniėnė-Rėgalaitė, Natalja Istomina
Vilniaus universitetas, Medicinos fakultetas

Raktažodžiai: kolektyvinė sąmonė, archetipai, individualizacija, kompleksai, psichikos dezintegracija, neurozė.

Santrauka

Straipsnyje kalbama apie šveicarų gydytojo, psichiatro ir mąstytojo Karlo Gustavo Jungo analitinės psichologijos svarbiausius bruožus. Pateikiama ir aptariama mokslininko išskleista individo psichikos koncepcija, akcentuojamas jos aktualumas. Pabrėžiama, kokie pavojai gresia žmogaus psichinei sveikatai, kai dezintegruojamas vienas ar kitas psichikos elementas.

Išvados. 1. Kalbant apie bendrąsias Jungo analitinės psichologijos aspiracijas, galima teigti, kad egzistuoja griežti epistemologiniai rėmai, kuriuose autorius veikia neperžengdamas savo kompetencijos. Jungo teorija – konkrečios psichoteraputinės praktikos su pacientais rezultatas. 2. Aiškindamas skirtingas kultūras, jų mąstymą, psichiką, mokslininkas siekia ne tik atskleisti jų specifiką, bet ir pabrėžti universalias dimensijas. 3. Universalumo ieškojimas tiesiogiai susijęs su Jungo darbuose vyraujančia „kolektyvinės sąmonės“ kategorija, kuri tampa pamatiniu jo metodologijos principu. Jungo išvalgos artimos intuityvioms, iracionalioms teorijoms, kuriose aptariami konstruktyvūs dvasinės veiklos aspektai dažnai aktualizuojami tik kaip iliuzinės reprezentacijos. 4. Jungo mokymas gimsta ir vystosi dvasingumo krizės laikotarpiu. Viena vertus, tai pozityvizmo patosas, racionalių kategorijų plėtra, sąmoningojo *Aš* triumfas, kita vertus, tai mistinių teorijų ir sąmonės „invazijos“ metas. 5. Savo mokymu Jungas priešinasis ne tik 19 amžiuje įsitvirtinusiui racionalumui. Mąstytojo metapsichologija – monistinis psichinio gyvenimo modelis ir jo struktūrinių elementų funkcionavimo ypatumai. 6. Šiuolaikinėje visuomenėje vyraujant masinei kultūrai plačiąja prasme, sparčiai didėjant psichinių negalavimų ir negalios skaičiams, Jungo mintys apie individo psichikos struktūrą, jos valdymo mechanizmus, sveiką integruotą asmenybę, moralinę atsakomybę yra aktualios, vertos dėmesio ir

mokslinio suvokimo. 7. Jungas yra vienas nuosekliausių antroposofijos skleidėjų. Jo mokyje žmogus yra svarbiausia vertybė, kūrėjas, galintis atskleisti pasauliui būtį ir jos aksiologinę prasmę, net kai visi orientyrai jau yra devaluoti. Jo kūryboje akcentuojamos psichikos galimybės, kurias ugdant atsiskleidžia individo gebėjimai, o sielai negresia ligos. 8. Jungo teorija skleidžia harmoningą visų psichikos komponentų sambūvį. Šiuolaikinė kultūra suteikia šio siekio įgyvendinimo galimybę, tačiau neretai nuvilia matomos jos formos. Kritiniu žvilgsniu vertindamas racionalumo kategorijas, uzurpuojančias techninės unifikacijos jėgas, mokslininkas pesimistiškai konstatuoja, kad tokia siekiama bė dažnai lieka nerealiizuota. Jungas įspėja apie dažną neurozių ir psichozijų pavojų individui psichikos dezintegracijos metu.

Įvadas

Analitinės psichologijos pradininko, šveicarų gydytojo ir mąstytojo Karlo Gustavo Jungo (vok. Carl Gustav Jung) idėjų įtaką patyrė dauguma filosofinių, psichologinių, psichiatrijos, kultūrinių teorijų ir mokyklų. Mokslininkas savo akademinės karjeros pradžioje buvo Zigmundo Froido (vok. Sigmund Freud) psichoanalitinės teorijos šalininkas, tačiau vėliau, didėjant nesutarimams su mokytoju, žengė savo keliu. K. Jungo analitinis mokymas formuojasi veikiamas klasikinės psichoanalizės.

Svarbiausi Z. Froido ir K. Jungo nesutarimai buvo susiję su sielos fenomenais ir jų paaiškinimu. Jungas, skirtingai nei jo mokytojas, tikėjo, kad *libido* yra ne tik seksualinės, bet ir vitalinės energijos srautas, o visi sąmoningo ir nesąmoningo žmogaus gyvenimo reiškiniai yra įvairios ne tik *libido* energijos apraiškos. Tačiau Jungas sutinka su Froidu, kad neurozės ir kiti psichiniai negalavimai yra *libido* regresijos pasekmė. Tai tarsi gebėjimas „apsukti srovę“ esant neįveikiamoms gyvenimo situacijoms. *Libido* „iškraipymas“ individo sąmonėje atkuria ne tik skausmingus, trapius paveikslus, bet ir archajiškus vaizdinius išgyvenimus (archetipus).

Remdamasis archetipų teorija, Jungas radikaliam apmąstė

pasąmonės sampratą. Apie kolektyvinę sąmonę jis kalba kaip apie beasmenį psichinį turinį, kurio šaknys siekia gilią senovę.

Kolektyvinės sąmonės idėjos empirinis pagrindas, žinoma, iš pradžių buvo Jungo, kaip psichiatro, praktika. Jis pastebė, kad esama situacijų, sąvokų, motyvų, kombinacijų, kurioms būdingi universalumo bruožai. Tai mitologiniai senovės motyvai, normalių sveikų žmonių fantazijos, meniniai vaizdiniai. Jungas šiuos universalius motyvus vadina pirminiais vaizdiniais, provaizdiniais ir, galiausiai, archetipais. Visi šie pamatiniai vaizdiniai-simboliai yra absoliučiai priešingi sąmonei, jų negalima diskursyviai suvokti ir išreikšti kalba. Galima tik viena – paaiškinti archetipus, apibūdinti, nežymiai tipizuoti.

Vienas iš svarbiausių Jungo darbuose atskleistų ir aprašytų konstrukto – iš mitologijos išaugantis Savasties archetipas (vok. das Selbst). Tai sąmonės ir sąmonės ryšio projekcija žmogaus psichiniame pasaulyje ir kartu centrinis šio pasaulio taškas. Sunkų, tačiau privalomą individo kelią į Savastį Jungas vadina individuacija (vok. die Individuation). Anot jo, individuacija – tai individo atliekamas savęs kūrimo aktas, o vienų ar kitų, tai yra sąmoningų ar pasąmoningų potėpių dominavimas nulemia atsiskleidžiančios Savasties įvaizdžio bruožus.

Jungas yra esė žanro puikaus stiliaus profesionalas, o jo didysis palikimas vos sutelpa į dvidešimt „Rinktinių raštų“ tomų ir tris tomus laišku. Savo pasaulėžiūros labirintuose jis dažnai grįžta prie to, kas jau parašyta, publikuota ar pristatyta paskaitose.

Jungo kūrybos analizei atrinkti kūriniai, reprezentuojantys jo „humanistinės psichologijos“ [9] nuostatas, taip pat atspindintys „kūrybinę kolektyvinės sąmonės mitų kūrimo funkciją“ [10]. Jo biografas Anthony Stevensas knygoje „Carlo Gustavo Jungo fenomenas“ taikliai pažymi, kad vienas svarbiausių Jungo sistemos archetipų – vaiko - didvyrio archetipas yra „potencialus kūrybinių archetipų simbolis“, parodantis „naujo gyvenimo ateityje galimybes“ [10]. Individo formavimosi semantinis orientyras, slapčiausių jo ketinimų atspindys – vaiko archetipas – tai simbolinė euristinių žmogaus psichinių jėgų projekcija.

Pasak Verenos Kast, įvairių kultūrų legendos, mitai yra individo ir individų grupių psichikos gyvenimo dominantės, todėl analitinė psichologija, kurios pamatinės idėjos kyla iš pirminės mitologinės matricos, skaidriausia prasme bus „giluminė psichologija“ [8]. Galime kalbėti ir apie platesnius, tiek semantinius, tiek formalius šios doktrinos ir mitologijos ryšius. Analitinė psichologija gali būti vertinama kaip vienas svarbiausių medicininių ir kultūrinių konstrukto (sielos mitologija), modernus autorizuotas 20 amžiaus mitas, kuris, kaip ir bet kuris kitas mitas, asimiliuoja

žmonijos patirtį ir kartu yra asimiliuotas žmonijos.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti Karlo Gustavo Jungo mokslinį palikimą. Aptarti svarbiausius mąstytojo išskleistus funkcinis struktūrinius psichikos elementus bei jų konfigūracijas, įtakojančias individo psichinę sveikatą.

Tyrimo medžiaga ir metodai

Straipsnių paieška atlikta bazėje Science Direct, Google Scholar informacinėje paieškos sistemoje, spaudintuose šaltiniuose. Paieškai naudoti raktažodžiai: kolektyvinė sąmonė (Collective unconscious), archetipai (Archetypes), individuacija (Individuation), kompleksai (complexes), psichikos dezintegracija (mental disintegration), neurozė (neurosis). Tyrimui naudota šaltinių analizės ir kritikos strategija.

Tyrimo rezultatai

K. Jungas ir Artūras Šopenhaueris (vok. Arthur Schopenhauer). Jungas buvo imlus žmogus, įžvalgus, intuityvus stebėtojas, tačiau linkęs ginčytis, neigti ir polemizuoti autorius.

Patyręs vakarietiškojo ir racionalizmo idėjų įtaką, mąstytojas intensyviai tyrinėja jų sklaidos lauką ir dažnai pasitelkia gana griežtas autoanalizės priemones. Kitaip tariant, Jungas mentalinio rakto pagalba skverbiasi per kylantį Vakarų iracionalizmo rūką. Jungui artimas mąstytojas A. Šopenhaueris teigė, kad pasitelkdamas intuityvią patirtį, jis siekia išsiaiškinti žmogaus esmę, kertines gamtos idėjas, kurių kiekviena „yra aukštas valios objektyvumo lygis, todėl neiprastai išraiškinga ir iškalbinga“ [11]. Šopenhauerio įtaka atsispindi:

1. Jungo deklaruojamose metodikose ir *a priori* tikslų ir uždavinių apibrėžimuose.

2. Jungo mokyme išskleistuose *par excellence* žmogiškumo raiškos apibrėžimuose, tai yra žmogiškojo individo, žmogaus rūšies paaiškinimuose [11].

Jau ankstyvuojau savo kūrybos laikotarpiu Jungas analizuoja žmogų ir žmonių rūšis, laužo akademinis amžių sandūros „universitetinės psichologijos“ rėmus, bando atsiriboti nuo legalizuotų paskaitų. Iš pradžių savo teoriją jis vis dar vadina kompleksine fiziologija, tačiau pabrėžia, kad šis apibrėžimas atspindi ne tik ir ne tokias įprastines jo laikmečio sąvokas, tai yra interpretavimą ir gydymą, bet išsamų mokslo šakų, filosofinių ir religinių implikacijų pristatymą. Savo profesinę karjerą pradėjęs kaip gamtos mokslų specialistas, pripažinęs biologinių veiksnių svarbą gyvenime ir veikloje, Jungas dažnai mini sielą kaip nuo instinktų laisvą substanciją, jos įtaką individui ir pasauliui. Kitaip tariant, jis teigia, kad egzistuoja ne tik individuali siela, bet ir beasmenė.

Ši dvasia (vok. der Geist), jos regimos susiformavusios apraiškos bei nematomos intuityvios formos yra svarbiausias Jungo darbo ir kūrybos objektas. Dvasios veiklos lau-

kas – žmogaus psichika ir pasaulis, neapibrėžtos erdvės ir laiko formos. Gydytojas ir mąstytojas, tikėdamas žmogaus jėgų neribotumu, tvirtina, kad mirtingąjį individą savo įtaka dvasia ne tik supa, ji sufleruoja jo žingsnių egzistavimo ar nebuvimo galimybę arba negalimumą. Pats žmogus gali ir turi eiti, siekti, stebėtis ta, nors ir nepasiekiamąja dvasia, siekdamas gyvenimo pilnatvės.

Savo traktate „Sintetinis, arba konstruktyvusis metodas“ Jungas teigia, kad šie ontologiniai žingsniai yra natūralus procesas, vidinių psichologinių prieštaravimų įtampoje gimusios energijos manifestacija, kuri sukuria fantazijos procesų kaitą, spontaniškai išreikštą sapnuose ir vizijose. Individas, besiginčijantis su pasauline [4], dalyvauja procese, netgi „eksperimentiniame veiksmo, kuris gavo transcendentinės funkcijos pavadinimą, nes įkūnija funkciją, pagrįstą realiais įsivaizduojamais arba racionaliais ir neracionaliais duomenimis, ir taip įveikia skirtumus tarp sąmonės ir pasąmonės“ [4].

Aktyvi vaizduotė. Daugumos savo išradimų, vėliau tapusių didingų, universalių idėjų kompleksais, link Jungas pradeda judėti gerai žinomais 19 amžiaus pabaigos psichoanalizės keliais.

1899-1900 m., rašydamas daktaro disertaciją, Jungas veda psichoanalizės seansus su jauna mediume Helene Preiswerk. Transo būsenoje mediumė pasivadino „Ivenes“. Disertacijoje jis teigia, kad toks sąmonės skilimas yra individo ateitis, tikrojo „Aš“ paieškos. Tai – augimo ženklas, brandos signalas, slaptosios asmenybės pusės integracijos pradžia.

Ateityje Jungas pradeda taikyti Preiswerk metodą sau ir vadina jį *Active Imagination* (aktyvi vaizduotė, fantazija). Vėliau šią pavojingą patirtį jis pavadina žodžiu *Nekyia* (pagal Homero „Odisejos“ epizodą, kai Odisejas eina į mirusiųjų karalystę). Pasitelkęs fantazijos laisvę, gydytojas savojoje psichikoje išskiria savarankišką *Anima* kompleksą, suponuojantį kūrybines galias. Jis klausia: kur tiesa – moksle ar mene, vaizduotėje ar gamtos tikrovėje? Vėliau Jungas apibendrina, kad gamta niekada ir niekur negali būti pašalinta, tačiau mitologija, fantazija, prasiskverbimas „kitapus“ racionalių regimų formų ir rūšių yra ir bus jo pamatinės nuostatos. Taikydamas šį ir kitus metodus, Jungas ilgus metus gydė vokiečių rašytoją, Nobelio premijos laureatą Hermaną Hesę (vok. Hermann Hesse) nuo gilios depresijos.

Jungo nutolimo nuo dominuojančios psichoanalizės tradicijos priežastis (tiek idėjų, tiek paskaitų srityje) – geras Froido mokymų supratimas ir noras oponuoti.

K. Jungas ir Z. Froidas. Jungo pasiūlytas terminas jo asmeniniam mokymui „analitinė psichologija“ neva yra atvirkštinis Froido „psichoanalizės“ terminas, atspindintis

prieštarigus abiejų mokyklų tarpusavio santykius. Jungo nemeilę galutinėms formuliuotoms ir radikalioms tezėms galima vertinti kaip specifinę reakciją į klasikinę froidizmo tendenciją, t. y. pasineriant į žmogaus psichikos gelmes, viską kompromituoti. Konflikto tarp Froido ir Jungo esmė nėra formalistinio lygmens antagonizmas. Šio prieštaravimo šaknys yra daug gilesnės. Jungą sukretė ne Froido seksualumo teorija ar totalinis seksualumas. Svarbiausi buvo kylantys nesutarimai, aiškinantis dvasios ir dvasingumo fenomeną. Jungas apibūdina sielą kaip substanciją, neturinčią grynai seksualinių instinktų, darančių įtaką žmogaus egzistavimui. Kūryba, tai yra tikrasis, esminis būties būdas, neramios „dvasingos“ sielos dalis, kurią galima atskleisti ir realizuoti. Kardinalūs ir conceptualūs Jungo ir Froido prieštaravimai išryškėja vertinant kūrybinio fenomeno etimologiją.

Jungas prisimena, kad vos tik „žmoguje ar meno kūrinyje prasiskverbdo dvasingumo spinduliai, Froidui tai atrodė abejotina ir jis ieškojo bei įžvelgė juose paslėptą seksualumą. Pasakiau jam, kad logiškai apmąčius šią hipotezę iki galo, tai būtų niokojantis nuosprendis kultūrai. Kultūra taps tuščiu farsu, skausmingai slopinamo seksualumo pasekme. – Taip, – sutiko jis, – būtent taip ir yra. Tai yra likimo prakeikimas, prieš kurį esame bejėgiai“ [7].

Kitaip nei jo mokytojas, Jungas teigia, kad žmogaus psichikoje egzistuojantys seksualiniai motyvai turi ypač sudėtingas simbolines reikšmes ir būtent dėl jų, o ne grynų biologinių veiksnių, seksualumas taip plačiai eskaluojamas. Gydytojas mano, kad labai dominantis froidistus kraujomaišos motyvas, pasikartojantis mituose, meno kūrinuose, šiuolaikinių pacientų sapnuose ir fantazijose, kyla ne iš nekoordinuotos seksualinės energijos, o tiesiog apibūdinamas sąvoka „dieviškasis ekstraordinarumas“. Jungo kūrybos tyrinėtojas Sergejus Averincevas pažymi, kad „Kraujomaiša yra socialinių normų pažeidimo simbolis, dėl kurios žmogus neleistinai įsivaizduoja save kaip antžmogišką dievų atstovą“ [2].

Neneigdamas seksualumo reikšmės, pripažindamas, kad tai yra svarbi psichikos dalis, Jungas visų pirma tyrinėja ir paaiškina jo dvasinius bruožus, *numinozinę* prasmę, egzistuojančią anapus individo biologinės funkcijos ribų [7]. Ką reiškia ši *numinozinė* psichinė individo pilnatvė?

Empiriniai išgyvenimai. Archetipo „gimimas“. Jungo kelias į *numinozinį* atskleidimą prasideda empirinės patirties metu. Yra motyvų ir sąvokų derinių, kuriems būdingas „universalumas“ (vok. Ubiquität). Jie kyla tiek skirtingų, tarpusavyje nesusijusių tautų mituose ir prietaruose, tiek šiuolaikinio žmogaus, neišivaizduojančio, kas yra mitologija, sapnuose ir fantazijose. Jungo teigimu, šie motyvai ir jų deriniai inspiruoja tam tikrų pirminių schemų gimimą, tai

yra schemų, kurias individas naudoja, kurios tampa sudėtingiausių euristinių struktūrų pagrindu ir kurios vadinamos „mitologinėmis“. Šie motyvai ir deriniai nėra nulemti gyvenimiškos, išorinės logikos.

Kalbėdamas apie šiuos mitinius motyvus, Jungas juos vadina „pirmapradžiais vaizdais“, „provaizdžiais“ ir, pagaliau, archetipais. Individo sąmonė nuolat kuria jo suvokimą aktyvinančias schemas, tai yra archetipus, kurie „pasižymi ne semantiniais, o grynai formaliais bruožais, kurie taip pat yra labai riboti. Pirminiai vaizdiniai semantines ypatybes įgyja tik tada, kai prasiskverbia į sąmonę ir prisipildo sąmoningos patirties medžiagos. /.../ pats archetipas yra tuščias, formalus elementas, tiesiog gebėjimas formuoti, vizualinio įforminimo galimybė *a priori*“ [7]. Archetipai nekoreguojami sąmonės, todėl jiems būdingi mitologiniai simboliniai bruožai. Archetipai nėra (bent jau labai retai) įforminti mitai, o atspindi atskiras „sudedamąsias“ mito dalis, pavyzdžiui, Tėvo archetipą, Motinos archetipą ar Kūdikio įvaizdį [3]. Archetipinės schemas turi vieną ypatingą bruožą. Įgavę ryškesnius kontūrus „jie gali stebinti, vilioti, atverti“ [6].

Dvasinė archetipų erdvė yra ypač gilus sąmonės lygmuo, esantis kitoje individualios psichikos pusėje. Tai – kolektyvinė sąmonė (vok. das Kollektive Unbewusste), reprezentuojama keliuose lygmenyse:

1. Asmeninė sąmonė, kurios turinys yra nesąmoninga arba iš sąmonės išstumta asmeninės patirties medžiaga (Froidas).
2. Grupinė sąmonė, būdinga šeimai ar panašaus pobūdžio mikrokosmosui.
3. Didžiųjų socialinių grupių sąmonė. Tai yra tautos, tautų grupės sąmonė.
- Pagrindinis jų ryšys – bendra istorinė praeitis (pvz.: Europa).
4. Visuotinė žmonių kolektyvinė sąmonė.
5. Antžmogiška, „psichoidinė“ (Jungas) sąmonė, bendra visam pasauliui.

Jungo nuomone, kolektyvinė sąmonė yra identiška sau, todėl ji yra kiekviename egzistuojantis, antasmeninis, įgimtas dvasinis pagrindas.

Kolektyvinės sąmonės samprata suteikia daug interpretavimo galimybių. Į ją galima nekreipti dėmesio, teigiant, kad tai mokslininko ir mąstytojo poetinių gebėjimų vaisius. Galime manyti, kad tai modernistinė filosofinio mito forma (pagal Platoną ar Šopenhauerį) ir kolektyvinę sąmonę interpretuoti kaip antasmeninę dvasinę substanciją, kaip „pasaulio sielą“ arba „pasaulio valią“.

Ankstyvuojų savo kūrybos laikotarpiu veikiamas L. Lévy-Bruhl idėjų, Jungas nevengia socialinių-psichologinių aspektų. Nuo kolektyvinės sąmonės nuplėšiamas mistinis šydas, jos samprata tampa artima froidistinei „socialinės

sąmonės“ sampratai. Jis teigia, kad žmogaus socialumas yra pirminis sąžinės atžvilgiu. Individas lyginamas su socialine būtybe ikisąmoningu laikotarpiu (Erichas Fromas), pabrėžiama, kad kolektyvinės sąmonės matricoje atsiradusios formos ir jų turinys yra individo ir jį supančio pasaulio sąveikos produktas. S. Averincevas taikliai pažymi, kad „iš tikrųjų žmogus yra toks reiškiny, kuriame sugyvenantys biologinis, socialinis ir simbolinis lygmenys egzistuoja kartu ir kiekvienas jų turi savo tikrovę“ [2].

Vėliau kolektyvinė sąmonė Jungo mokyme tampa ne socialiniu fenomenu, o tam tikrų universalių, mentalinių ir energetinių jėgų išraiška.

Psichikos mechanizmus, kai iš sąmonės išsnyrantys motyvai objektyvuojami, Jungas aiškina remdamasis monistinio pasaulio modeliu. Anot jo, „Gilesni psichikos sluoksniai, grimzdami vis gilyn ir tamsėdami, tolygiai praranda savo individualumą. Keliaudami „žemyn“, jie tampa kolektyviniais, tampa universalūs kūno medžiagiškume, cheminiuose kūnuose ir galiausiai ištirpsta. Kūno angliavandeniai, apskritai, yra angliavandeniai“. „Pačioje gelmėje“ psichika tampa tiesiog „pasauliu“ [6].

Savastis. Pagrindinė Jungo mokymo sąvoka „kolektyvinė sąmonė“ papildo ir pagilina Froido sukurtą pliuralistinę individualaus psichinio pasaulio sampratą. Froidas išskyrė tris individo psichikos lygmenis, tris instancijas, kurių sąveiką lemia psichikos dinamika: *ID* (sąmonė) – „verdantis instinktų katilas“; *Ego* (sąmonė), patenkinantis *ID* impulsą, kad jo reikalavimai nesikirstų su socialine tikrove; *Super Ego* – socialinis idealas, autoriteto samprata, kiti išoriniai idealai.

Išlikdamas ištikimas griežtai struktūrinei psichikos sampratai, Jungas savo kelionėje jaučia bendrakeivių stygių – „ties asmenybės ir kolektyvinės sąmonės riba veikiančių draminių personažų“ [2].

Vienas iš šių veikėjų, atliekantis svarbiausią vaidmenį analitinės psichologijos mokyme, yra Savastis. Ji, anot Jungo, yra ne tik centrinis psichikos taškas, individo prisitaikymo priemonė ir homeostazės organas *par excellence*, bet ir visos psichikos organizuojantis genijus, atsakingas už egzistavimo procesą visose žmogaus gyvenimo ciklo stadijose.

Jungo nuomone, Savastis būdinga tam tikra teologinė funkcija (pilnatvės ir realizacijos siekis). Jis šį veiksmą vadiną individuacijos (*die Individuation*) procesu. Individuacija yra karališkasis Savasties kelias, kuriuo einant svarbiausia yra maksimali individo savirealizacija. Tokiu būdu pabrėžiama ir gamtos (natūros) bei sielos sambūvio poreikis.

1929 m. traktate „Froido ir Jungo priešprieša“ Jungas rašo: „Šventos apeigos, ritualai ir askezė mane itin domina, kaip tikrojo kelio tiesimo plastiniai ir vaizdiniai modeliai. Pozityviai traktuojų ir biologiją, kuri, kaip ir visi kiti empiriniai gamtos mokslai, mano nuomone, yra milžiniškas

bandymas aprėpti išorinę sielos formą. Religijos žavesys, manau, kyla iš tokio pat milžiniško žmogaus dvasios bandymo pažinti ją iš vidaus. Mano pasaulio vaizdinį sudaro ir begalinė „anapusbė“, ir tokia pat begalinė „vidujybė“. Progumoje tarp šių dviejų polių terpiasi žmogus, kuris, priklausomai nuo temperamento ir polinkių sutapatina vieną kurią pusę su absoliučia tiesa, kitos linksta išsizadėti“ [4]. Jis teigia, kad turi „ir euristinį, ir empirinį“ [4] šios hipotezės patvirtinimą, tačiau yra linkęs pabrėžti misterinį sieloje vykstančių procesų pradą. Sąmoningas individo *Ego* nieko nežino apie šiuos procesus.

Žmogaus sąmonės fenomenas Jungą stebino labiausiai. Jis manė, kad sąmonė yra Kosmoso žinia žmogui, nes per individo sąmoningumą Kosmosas realizuoja savo sąmonę, suvokia savo tikslus ir galimybes. Sąmoningai suprasdamas save, žmogus sako: „Aš“. *Aš* yra sąmoningos egzistencijos ir apskritai asmenybės išraiška, sąmoningas minčių, jausmų, pojūčių, intuicijos organizatorius, padedantis prisiminti, kaupiantis atmintį, informaciją, visus faktus, kurie neslegia psichikos ir patirties. *Aš* – vidurys tarp Savasties ir išorinio pasaulio, kurio metamorfozės vyksta būtent *Aš* lygmenyje ir tik tada Savastyje.

Aš suvokia Savastį tik šiame sąmoningumo lygyje ir neįsiskverbia į tikrąją jos esybę. Savastis žmogiškajam *Aš* nėra skaidri. Todėl, anot Jungo, jau archajiškos kultūros bandė vizualizuoti šį archetipą. Galingas ir stiprias figūras ar institucijas, mitinius ir mistinius ar tikėjimo objektus mąstytojas linkęs vertinti kaip specifines Savasties fenomeno projekcijas. Tai gali būti tiek žmogiškos Karaliaus, Karalienės ar Prezidento figūros, tiek įsamenintas Miestas ar Dievas. Daugumoje kultūrų Savasties fenomenologija yra identiška Dievui arba Dievų panteonui, kai Dievą ir Savastį atspindi ta pati simbolika.

Vienas iš pavyzdžių yra paveikslas, sanskrite žinomas kaip Mandala, kurio fenomenologinei ir etimologinei analizei Jungas skyrė to paties pavadinimo fundamentalų traktatą. Mandala daugelyje pasaulio kultūrų žinoma kaip pirminis visumos ir pilnatvės įvaizdis. Tai – geometrinė figūra, vaizduojanti apskritimo viduryje nubrėžtą kvadratą arba kvadrato viduryje nubrėžtą apskritimą. Šios figūros centras visada vienaip ar kitaip akcentuotas ir simbolizuoja dievybę.

Jungo nuomone, Savastis visose kultūrose yra ir buvo dieviškumo ir psichikos dispozicijoje. Turint mintyje, kad Savastis yra psichikos genijus, galima teigti, kad būtent numinozinis kelias yra tikrasis individo kelias, o Dievo, kitaip tariant, visumos ir pilnatvės pradžios atvėrimas yra egzistencijos tikslas.

Individuacijos procese dalyvauja ir kiti funkciniai psichikos elementai, be kurių „ginčas su sąsąmone“ yra neįmanomas. Šie elementai yra semantiniai psichikos vienetai.

Funkciniai psichikos elementai. Kolektyvinė sąsąmonė yra svarbus ir galingas psichikos struktūros elementas, kurio pagalba žmogus atranda save kaip asmenybę ir integruojasi į pasaulį, tačiau didelę įtaką turi ir kiti sąmoningi bei sąsąmoniniai psichikos elementai, nes „Jungo teorijoje psichika virsta uždara autonomine sistema, kuri turi savo energijos išteklius ir funkcionuoja kompensacijos principu“ [1]. Tai – Kaukė (*Persona*), Šešėlis (*der Schatten*), Anima, egzistuojanti vyriškoje sieloje, o moteriškoje – Animus (*Animus*) įvaizdis, individuali sąsąmonė ir jos funkciniai vienetai – kompleksai.

Kaukė, anot Jungo, yra asmenybės dalis, paaiškinanti prisitaikymą prie visuomenės. Tai dirbtinis, netapatų individui statusas, reguliuojantis jo padėtį sociume. Mąstytojas renkasi lotynišką antikos aktorių Kaukės pavadinimą ir teigia, kad šiam psichikos elementui būdinga prisitaikymo funkcija: scenos menas prieš publiką, vaidmuo kitiems, veidas, kurį mato kiti.

Kaukė yra viešosios nuomonės instancija individualiam *Ego*, parodantis, kaip jis gali atrodyti; „Kaukė yra „Aš“ pakuotė“ [10]. Kaukė palengvina bendravimą tarp visuomenės narių, pašalina konfliktines situacijas, eliminuoja ilgus komentarus. Nuo Kaukės kokybės priklauso visuomenės narių sambūvis. Ideali Kaukė lengvai išsprendžia *Ego* problemą, prisitaikydama prie skirtingų socialinių situacijų, etninių ir kultūrinių realiųjų bei reikalavimų.

Situacija komplikuojasi, kai individas neurotiškai ieško jam absoliučiai netinkamos Kaukės išraiškos arba kai desperatiškai bando rasti tokią Kaukę, kuriai jo asmenybės matmuo nėra pakankamai reikšmingas. Visuomenė tampa priešiška, o kultūra įgyja nevisavertiškumo komplekso bruožų. Jei individo Kaukė yra tik idealių savybių derinys, tai visuomenės pretenzijos tampa maksimalios ir dažnai nepatenkinamos; *Ego* ir Kaukės susitapatinimo atveju aukojamas individo potencialas, geriausios *Ego* savybės lieka nepanaudotos.

Kaukė suaktyvinama ankstyvame amžiuje, kai augančiam individui įsiliejančiam į socialines struktūras, keliami kultūriniai ir etiniai reikalavimai. Paradoksalu, bet būtent vaikystėje, norint ugdyti ir įtvirtinti vieną ar kitą Kaukės bruožą, skatinami kūrybiniai gebėjimai, tai yra aktorystė, „persikūnijimo įgūdžiai“, fantazija, tačiau, jei šis kūrybiškumas slopina individo *Ego*, neišsakyti ir neįgyvendinti ketinimai patenka į Šešėlio dispoziciją.

Jie yra visiškai priešingi tam, ką išpažįsta Kaukė. „Pirmasis individuacijos proceso etapas yra pažinti Šešėlį, kuris įsamenina mūsų „kitą pusę“, mūsų „tamsųjį brolių“ – nematomą, bet neatsiejamą nuo mūsų pilnatvės dalį“ [5], tai yra, individuacijos aktas yra individo ir pasaulio sąveikos aktas, visų asmenybės komponentų apvalymas ir visų šviesiosios ir tamsiosios psichikos pusių sutarimas, ryšys, sambūvis.

Jungo nuomone, modernioji kultūra ir menas gali puikiai atskleisti individo susidūrimo su jo Šešėliu aplinkybes, nors dviejų asmenybių buvimas vienu metu ir tame pačiame žmoguje yra dažnas motyvas ne tik šiuolaikiniame mene. Tai F. Dostojevskio „Demonai“, E.T.A. Hoffmanno „Velnio eliksiyras“, E.A. Poe „Viljamas Vilsonas“, R.L. Stevenson „Daktaras Džekilas ir ponas Haidas“, O. Wilde „Doriano Grėjaus portretas“. Šešėlis „kalba“ H. Hesse „Stepių vilke“ ir Fausto tamsiojo gundytojo Mefistofelio lūpomis. Jungas sako, kad „Šešėlis“ yra tinkamiausias terminas šiai asmenybės pusei. Ji yra neskaidri sąmonei, egzistuoja individualioje sąsamonėje tarsi dvigubo apšvietimo zonoje. Šešėlio suaktyvinimas yra individualus ir valingas veiksmas. Pavyzdžiui, fašizmas jo apibūdinamas kaip vokiečių tautos Šešėlio suaktyvinimas. Jungas pabrėžia, kad aktyvinimas visada turi būti konstruktyvus, o ne destruktivus, nes jo tikslas yra „ne sukurti žemėje pragarą, o suvokti tamsą“ [10].

Anima ir Animus, besislepiančios sielos sąsamonės gelmėse, suaktyvėję taip pat gali turėti tiek teigiamos, tiek neigiamos įtakos psichiniam individo gyvenimui. Šie sielos komponentai vieninteliai, kuriuos Jungas išskyrė tik pagal individo giminę. Anima koncepcija dažnai kritikuojama. Netgi diskutuojama apie moterų nevisavertiškumą ir diskriminacijos klausimą, nes čia moteris yra tik vyriškumo apibrėžimas, tačiau atsiribodami nuo radikalių, o kartais ir reakcingų interpretacijų, pabrėžiame, kad šie du sielos vaizdiniai – vidinė moters figūra vyro psichikoje ir vyro figūra moters psichikoje – būdami formaliai skirtingi, turi bendrą bruožą.

Anima gimsta dėl nevienalyčių ir polisemantiškų vyro santykių su mama. Anima atspindi skirtingų santykių su moterimi tipus, požiūrį į ją, kurio modifikacijos regimais pavidalais atsiskleidžia fantazijose, sapnuose, vizijose ir meno kūrinių simboliuose. Vyras šį slaptą nesąmoningą moteriškumą išgyvena projektuodamas į konkrečią moterį: Motiną, Seserį, Mylimąją, Paleistuvę, Deivę ir pan. Mituose, pasakose, religijose, literatūroje ir mene atsiranda Anima vaizdiniai-simboliai, vaizdiniai-figūros. Vyro psichikoje šis sielos įvaizdis gali egzistuoti keturiuose lygmenyse, kurie susipynę sukuria mišrią Anima raiškos formą:

1) į moterį, kaip seksualinio pasitenkinimo objektą, moteriškas pradmuo projektuojamas primityviai, natūraliai, pvz.: Ievos figūra;

2) projekcija į ypač erotišką moters figūrą. Tai – romantiškos Undinėlės įvaizdis, idealizuotas Saulės kultas, pvz.: Elena iš Fausto;

3) Anima įgauna sudieviną, sudvasintą pavidalą, kaip, pavyzdžiui, Mergelės Marijos personifikacijos atveju;

4) Anima projekcija - Moteris - Dievybė, pvz., Atėnė – Išminties deivė.

Moteriškoje psichikoje Animus formuojasi veikiamas tėvo ar kitų vyriškų autoritetų ir išreiškia vyrišką pradmenį moteriškoje psichikoje. Kitaip tariant, tai *logos* principas moters sąsamonėje.

Animus atveju moters sąsamonėje yra keturi personifikacijos etapai:

1) sapnuose, sentimentalioje literatūroje ir bulvariniuose romanuose išskyla „tikro vyro“ arba galingo herojaus figūra;

2) romantiškas vyro tipas, į kurį dauguma moterų projektuoja savo nesąmoningą Animusą;

3) Animus įgauna įdomią „švenčiausio tikėjimo“, moters įstatymo formą, kaip, pavyzdžiui, Orleano Šventoji Mergelė arba dvasinio vadovo figūra;

4) Animus yra įsamenintas archetipiniame Išminties arba Žiniunio įvaizdyje.

Dezintegruota Anima ir Animus potencija suponuoja jausmingus, emocinius asmenybės trikdžius, sąlygoja liguistą individo psichiką. Tačiau teigiamų reakcijų metu Anima ir Animus skatina idėjų gausą ir kūrybinį produktyvumą. Jungo nuomone, būtent šioms sąsamonės psichikos struktūroms būdinga specifinė sielos palydovo funkcija. Kiekviena iš jų yra reikšminga grandis, susijusi su kūrybinėmis jėgomis ir tuo pačiu vienas iš individuacijos įrankių. Anima ir Animus yra „šventieji tarpininkai“ (graikų mitologijoje – Hermis) tarp dangiškojo ir žemiškojo pasaulių, įkvepiantys individo intuicijas. Pagal analitinės psichologijos terminologiją, tai yra ryšys tarp individo *Ego* ir jo sąsamonės. „Ką praktinėmis sąvokomis reiškia Animos, kaip palydovo į vidinį pasaulį, vaidmuo? Ši teigiama Animos pusė pradeda veikti tik tada, kai žmogus rimtai žiūri ir įsiklauso į savo nuotaikas, lūkesčius ir fantazijas (kurias siunčia Anima) ir jas tam tikra forma fiksuoja, pavyzdžiui, rašydamas literatūros ir muzikos kūrinius, tapydamas, kurdamas skulptūras ar šokdamas. Jei jis uoliai, atsargiai ir neskubėdamas dirbs, tada iš visiškos bedugnės atsiranda kita, gilesnė medžiaga. Po to, kai fantazija buvo užfiksuota bet kuria iš aukščiau aprašytų formų, ji turi būti tiriama tiek intelektualiai, tiek etiškai, vertinant jutiminį atsaką. Atrodo, nepaprastai svarbu ir būtina, kad žmogus į viską, kas vyksta, galėtų žiūrėti kaip į tai, kas turi absoliučios tikrovės savybę. Net neturėtų būti paslėptų abejonių, kad visa tai yra „tik fantazija“. Jeigu visa tai yra tinkamai vykdoma ilgą laiką su visišku atsidavimu, tai individuacijos procesas pamažu tampa vienintele realybe ir tada gali atsiskleisti savo tikroju pavidalu“ [5]. „Visiška bedugnė“ – tai jau archetipų pasaulis, erdvė, kurios vaizdinių pasireiškimas vyksta ketvirtajame Anima ir Animus personifikacijos lygmenyje. Čia Animus (kaip ir Anima) „tampa religinės patirties tarpininku, kurio dėka gyvenimas įgauna naują prasmę“ [5].

Kalbant apie Animą ir Animus, reikia pabrėžti, kad

Jungas vėliau šiuos „sielos įvaizdžius“ vadina *Ne-Aš*. Taip apibrėžiamas moteriškumas vyro asmenybėje ir vyriškumas moters asmenybėje. Tačiau individo psichikoje egzistuojantis *Aš* nėra vienetas, apibūdinantis vyro vyriškumą ar moters moteriškumą. Tai – veiksnys, atspindintis specifinę, asmeninę, individualią individo psichinę būtį. *Aš* yra individualios ir kolektyvinės sąmonės demiurgas.

Archetipai yra semantiniai funkciniai kolektyvinės sąmonės vienetai. Individuali sąmonė taip pat susideda iš atskirų elementų, vadinamųjų kompleksų. Kaip jie atsiranda?

Kompleksai ir archetipai kaip individo psichikos semantinės ašys. Jungas pažymi, kad naujagimis jau turi asmenybės formavimosi potencialą. Asmenybė ne formuojama, o ugdoma ir tada jos slaptieji potencialai atsiskleidžia matomomis formomis. Kiekvienas žmogus gimsta turėdamas tam tikrą fizinį ir dvasinį tapsmo planą, kuris yra specifinių paveldimumo derinių išraiška. Šiuose teiginiuose atpažįstame Žano Babtisto de Lamarko (Jean-Baptiste de Lamarck) „Įgytų savybių paveldimumo teorijos“ įtaką. Anot jo, per patirtį įgytas savybes gali paveldėti palikuonys.

Jungo „suaktyvintų archetipų“ teorija artima Lamarko nustatytiems dėsniams: palikuonis, susidūręs su situacija, kurioje buvo jo pirmtakas, atkuria tuos pačius vaizdinius ir reakcijas. Pirmtakų patirtis suaktyvėja, kai individas susiduria su situacija ar asmeniu, kurio savybės atitinka tam tikro archetipo nominalią vertę. Sėkmingai suaktyvintus archetipą, gimsta idėjos, siejamos su aktyvizuotu žmogumi ar situacija, išgyvenimais ir emociniais pojūčiais, o archetipinis vaizdas transformuojamas į individualios sąmonės kompleksą.

Kitaip nei Froidas, Jungas teigia, kad kompleksai ne visada tampa ligų priežastimi. Jie taip pat yra neatsiejama sveikos psichikos dalis. Jie būdingi ir sveikiems, ir neurotiškiems, ir psichoziniams asmenims.

Žmogui bręstant, keičiasi kompleksų išraiška. Vaikystėje prieš *Aš* kompleksą, kuris reprezentuoja sąmonę ir individo saviidentifikacijos funkciją, visi kiti kompleksai nublanksta ir gali likti giliausiose sąmonės gelmėse. Kuo mažesnis kompleksas, tuo jis autonomiškesnis.

Jungas pabrėžia, kad kompleksai yra absoliučiai individualūs, bet egzistuoja nepriklausomai nuo individo ir įprastai atsiskleidžia esant tam tikroms dvasinėms būsenoms: halucinacijų metu, mediumų posakiuose transo metu, multipersonifikacijose.

Dirbdamas su verbalinių asociacijų testais (1904-1911), Jungas nustato, kad yra kompleksų ašis, kuri slepia žodžių srautus ir sąmoningus troškimus. Emocinė ašis yra vyraujanti emocinė idėja. Analizuodamas didžiuosius kompleksus (Motinos kompleksas, Tėvo kompleksas, Kaukė, Šešėlis, Anima ir Animus), Jungas daro išvadą, kad jų šaknys slypi kolektyvinės sąmonės matricoje.

Visi individo psichikos elementai yra persipynę, pratęsiantys ir papildantys vienas kitą. Jungo mokyme žmogus yra prieštaravimų, kontrastų, konfrontacijos, harmonijos įsikūnijimas, „dieviškojo akto“ įgyvendinimo modelis. Asmenybėje slypi sąmonės šviesa ir sąmonės tamsa, teigiamos ir neigiamos galios, vyriški ir moteriški pradai, etiniai imperatyvai, siūlantys blogį ir gėrį. Juos apjungti ir asimiliuoti yra viso Jungo mokymo siekis ir kvintesencija. Būtent harmonijos ir sanglaudos įgyvendinimo būdą jis vadina individuacijos procesu. Savasties fenomenas prilyginamas Dievui, Išbaigtumui, Vienybei, Absoliutui, o individuacijos procesas, kurio tikslas – Savasties atskleidimas, ilgainiui pradedami vertinti remiantis transcendencijos kriterijais.

Individuacijos procesas. Išsiaiškinus pamatines Jungo mokymo apie individo psichiką nuostatas, apibrėšime etines ir moralines gaires, turinčias įtakos individo psichinei sveikatai ir lemiančias individuacijos procesą.

Mąstytojas yra tvirtai įsitikinęs, kad moralė nėra visuomenės išradimas ar iš jos gimusi doktrina, o tiesiog gyvenimo dėsnių suformuluota dimensija. Žmonės patys kuria kultūrinius konstruktus, atspindinčius individualios atsakomybės, moralinio imperatyvo principus, o ne atvirksčiai.

Priešingai nei Froidas, kalbėdamas apie moralės cenzoriaus *Super Ego* uzurpavimą, Jungas mano, kad egzistuoja įgimtas individualus etinis principas, tapatus sau pačiam moralinis asmenybės komponentas, sutampantis su asmenybės dimensija. Viena vertus, šis principas atsiskleidžia atsakomybės ir *Aš* sąlyčio metu, kita vertus, jis yra glaudžiai susijęs su aukštesnėmis instancijomis, tai yra su Savastimi ir gali kelti savavališkus ir sudėtingus reikalavimus.

Konfrontacijos su archetipu metu išskyla moralinė problema. Silpnas, archetipų vengiantis *Aš* nesižavi numinozine jų galia. Savasties archetipas yra ypač valdingas, reikalaujantis. Jungo nuomone, Savasties autoritetui galima pasakyti sąmoningą „ne“ arba su juo veikti ir kurti. Savasties ignoravimas arba išsižadėjimo aktas yra amoralus, nes taip paneigiamas vienas ir vienintelis būties potencialas. *A priori* žmogui duota pasiekti Pilnatvę. „Žinoma, šis veikimo būdas grindžiamas prielaida, kad žmogus pajėgus pasiekti pilnatvę, kitaip tariant, kad jis apskritai sugeba pasveikti. *Aš* užsiminiau apie šią prielaidą, nes, be abejojimo, yra individų, kurie iš esmės negyvybingi ir greitai žūsta, kai dėl kokių nors priežasčių susiduria su savo visuma. Jeigu tai neįvyksta, jie gali apgailėtinau egzistuoti iki pačios senatvės, bet tik kaip fragmentiškos ir dalinės asmenybės, kurias palaiko socialinis arba psichinis parazitavimas. Tokie žmonės, kitų nelaimei, dažnai būna nepaprasti apgavikai, slepiantys po nuostabia išvaizda mirtiną savo tuštumą“ [4].

Jungo mokyme aksiologinės būties kategorijos yra neatskiriamos nuo etinių dimensijų. *Individuacijos* tėkmė „nėra

betikslė – ji veda prie žmogaus esmės atvėrimo. Iš pradžių ji būna paprastas gamtinis procesas, kuris tam tikromis sąlygomis vyksta be individo žinios ir pagalbos, netgi gali vykti per prievartą, prieš individo valią. *Šio proceso prasmė ir tikslas – realizuoti pirminę, embriono užuomazgoje glūdinčią asmenybę* ir visus jos aspektus. Tai pirmykštės, potencialios *pilnatvės* atkūrimas ir plėtojimas.“ [4]

Individo būties *Via regia* – tai etiškai pagrįsta euristinė patirtis, pirminių potencialų atgaivinimas, individualus archetipų užpildymas. Ši patirtis regimomis formomis atsiskleidžia apriorinėse mitinėse figūrose ir individo kūrybiškume *par excellence*.

Jungas pažymi, kad archetipai „išskyla kaip projekcijos ir įsitvirtina tik ten, kur tam yra prielaidų.“ [4]. Būtų žalinga konstatuoti veiksmingų archetipų egzistavimą ir atverti kelia jų proveržiui, nes „Šitaip būtų surta nuolatinio suskilimo būseną, t. y. nesantaika tarp individualios ir kolektyvinės *psyche*. Viena vertus, mes turėtume diferencijuotą ir šiuolaikinį *Aš*, kita vertus, priešingai, – kažkokios negrų kultūros atmainą, kitaip tariant, tam tikrą primityvią būklę. Vadinasi, mes turėtume tai, ką iš tikrųjų šiandien ir turime, – būtent civilizacijos pluta padengtą tamsiaodę bestiją, kuri atvirai rėžia mums akis.“ [4]

Kolektyvinės sąmonės nuosėdos gali ne tik sustabdyti vystymosi pažangą, bet ir paversti ją regresine jėga, kol išsėks kolektyvinę sąmonę aktyvinantis energijos kiekis.

Senovės religijos sėkmingai atgaivino kultūrinės sąveikos su dievais energijos sklaidą. Tačiau toks būdas, anot mąstytojo, prieštarauja mūsų intelektui ir jos (kolektyvinės sąmonės) pažinimo moralei, be to, istoriškai jis pasikeitė krikščionybės įtakoje. Todėl mažai tikėtina, kad toks problemos sprendimas yra teisingas.

Jungas teigia, kad yra racionalus kelias, kuris nepažeidžia šiuolaikinės intelektualios sąžinės. Sąmonės figūros gali būti vertinamos kaip kolektyvinės psichikos fenomenai ar funkcijos, reiškiančios „galimybę ginčytis su suaktyvintomis mūsų giminės istorijos liekanomis.“ [4] Tokiu būdu atsiranda disociacijos sintezė, vadinamoji transcendentinė funkcija, progresyvus kelias naujų nuostatų link. Šiuolaikinis nereliginas žmogus turėtų žinoti, kad būna akimirų, kai dievai įsikiša ir kad nuo senų laikų yra situacijų, kurios prasisverbia į pačias sielos gelmes. *Religio* kaip „dėmesingas požiūris“ į nežinomus pavojus ir jėgas, gali tapti svarbiausia užduotimi [4].

Šiuolaikinis subjektas turi suprasti, kad sąmonės jėgos laukia gilesnės išvalgos. Tarkime šiuolaikinio meno prieštaravimų problema sprendžiama išlaisvinant archetipines figūras, atliekant analizę ir sintezę, tai yra, siekiant individuacijos proceso logikos.

Individuacija nėra jokios tikslios technikos rezultatas.

Tai yra asmeninė, gnoseologinė patirtis, turinti savo gaires ir aktualizacijos planą. Jungas pabrėžia, kad, skirtingai nei neurotiniai turiniai, psichotinės idėjos lieka neintegruotos. Neapvalytos ir neapibrėžtos, jos užvaldo individo *Aš*, lieka paslėptos ir uždaros savyje, o į Savastį skverbiasi psichozinės idėjos ir vaizdiniai. Apskritai, individuacija yra idealizuotas, o ne realizuotas potencialus tikslas, o Savasties simbolika tiek Rytų, tiek Vakarų kultūrose (ratas, kryžius, mandala) yra tapati dievybei.

Individuacijos procesui būdingas sakralinis atspalvis. Todėl, anot Jungo, individuali mandala atrodo tarsi padalinta į šviesiąją ir tamsiąją puses su joms būdingais simboliais [5]. Kaip istorinį šio tipo mandalų pavyzdį mąstytojas pateikia Boehme mandalą iš traktato „Vierzig Fragen von der Seele“ („Keturiasdešimt klausimų apie sielą“). Čia mandala yra Dievo atvaizdas ir *Ego* simbolis. Indai labiausiai puoselėjo Savasties, Atmano ar Purušo idėjas ir iš esmės neskyrė žmogiškosios ir dieviškosios būtybių. Vakarų tradicijoje taip pat galima pastebėti, kaip *scintilla*, sielos kibirkštis, giliausia, dvasingiausia žmogaus esmė, išreiškiama simboliais, atspindinčiais Dievo įvaizdį, tai yra dievybės, kuri atsiskleidžia pasaulyje, gamtoje ir žmoguje [5].

Tokiu būdu ištrinama riba tarp modernaus ir religingo individo. Abiem būdinga „šventojo apreiškimo“ fenomenologija. Skiriasi tik „šventojo“ buvimo vieta. Religinas individas atlieka buvimo „prie“, „šalia“ aktą, o šiuolaikinis individas juda „vidun“ ir „gilyn“. Toks atskyrimas leidžia kalbėti apie Dievo idėją kaip apie svarbiausio, giluminio fenomeno egzistavimą visose kultūrose ir epochose, visuose žmogaus dvasinės veiklos reiškiniuose.

Jungo individuacijos teorijoje susipina tiek mistinės, tiek praktinės, empirinės idėjos, skatinančios intuityvią patirtį ir suskirstančios ją į logiškai pagrįstus žingsnius, suteikiančios jai tam tikrą matematinę išraišką (funkciją, elementus, integraciją).

Jungo aprašytas individuacijos procesas yra apreiškimo kelias. Remdamasis empirine patirtimi, gausia eksperimentine ir autoeksperimentine medžiaga, mąstytojas atgaivina nuvertintas individo psichinio gyvenimo kategorijas. Jungas ginčijasi su mokslų intervensija pasitelkdamas paties mokslo metodus. 19-20 amžių sandūroje reflektuojanti sąžinė tiki tik eksperimentinėse retortose išgrynintais sielos matmenimis.

Kada priešybių integracija yra reikšminga žmogaus psichinei sveikatai? Asmenybės potenciala auga, o jėgos stiprėja, kai *Aš* yra galingas (integruotas), kai sulaiko spontaniškus sąmonės srauto proveržius ir juos nuramina. Tarkime, puikūs menininkai, apimti abejonių dėl saviraiškos (V.A. Mocartas, Vincentas van Gogas), dažnai atsiskleidžia kaip infantilios, slapta psichozinių potraukių apstėtos asmenybės.

Ar šioms žmonės taikytina individuacija? Turint mintyje jų talentus ir gebėjimus, kuriuose ištirpusi asmenybė sukuria tobulumą – taip; žvelgiant į jų asmenybes, priklausomybes ir manijas, manau, sakytume – ne.

Šiuo atveju menas mus domina tik kaip sielos veiklos projekcija, kaip individuacijos veidrodis. Didžiųjų menininkų darbai yra ne individualios, o kolektyvinės reikšmės aktas, niveliuojantis asmenines kūrėjų perversijas. Jų *Aš* formavimasis vyksta aukštesnėje tikrovėje, virš trivialumo erdvės. Ar šis „kolektyvinės reikšmės“ veiksmas yra tikslingas ir produktyvus, jei individuacijos keliu eina tik nedidelė visuomenėje koegzistuojančių individų dalis?

Jungo teigimu, analitikas savo darbą atlieka ne tik dėl paciento, kūrėjas – ne tik dėl žiūrovo, bet ir vadovaujasi savo sielos pilnatvės intencijomis, jausdamas atsakomybę aukščiausiai instancijai.

Individuacija yra visuomenės elito prerogatyva. Kiekvienam individui būdingas pirminis, įgimtas asmenybės galimybių suvokimo kraitis, tačiau tai įgyvendinančiųjų yra tik vienetai. Tai – individai, pasiekę aukščiausią sąmonės lygį arba apdovanoti ypatingais kūrybiniais gabumais. Kai kurie sąmoningai kuria teigiamą dvasinių formų hierarchiją ir numato kultūros augimą. Kitų talentai ir gabumai gimdo meną – individo ir kolektyvinės sąmonės sąveikos vaizdą. Išskirtinės asmenybės nupučia dulkes nuo kolektyvinės psichikos veidrodžio, atspindinčio universalius, amžinus, pasikartojančius dalykus. Labai dažnai jie tampa skaidrūs individams, kurie lieka ties individuacijos riba.

Išvados

1. Kalbant apie bendrąsias Jungo analitinės psichologijos aspiracijas, galima teigti, kad egzistuoja griežti epistemologiniai rėmai, kuriuose autorius veikia neperžengdamas savo kompetencijos. Jungo teorija – konkrečios psichoterapeutinės praktikos su pacientais rezultatas.

2. Kalbėdamas apie skirtingas kultūras, jų mąstymą, psichiką, jis siekia ne tik atskleisti jų specifiką, bet ir pabrėžti universalias dimensijas.

3. Universalumo ieškojimas tiesiogiai susijęs su Jungo darbuose vyraujančia „kolektyvinės sąmonės“ kategorija, kuri tampa pamatiniu jo metodologijos principu. Jungo įžvalgos artimos intuicijoms, irracionalioms teorijoms, kuriose aptariami konstruktyvūs dvasinės veiklos aspektai dažnai aktualizuojami tik kaip iliuzinės reprezentacijos.

4. Jungo mokymas gimsta ir vystosi dvasingumo krizės laikotarpiu. Viena vertus, tai pozityvizmo patosas, racionalių kategorijų plėtra, sąmoningojo *Aš* triumfas, kita vertus, tai mistinių teorijų ir sąmonės „invazijos“ metas.

5. Savo mokymu Jungas priešinasi ne tik 19 amžiuje

įsitvirtinusiame racionalumui, bet ir jo priešininkui – irracionaliniams mitams, ne mažiau gajiams kaip sąmoningas *ratio*. Mąstytojo metapsichologija – monistinis psichinio gyvenimo modelis ir jo struktūrinių elementų funkcionavimo ypatumai.

6. Šiuolaikinėje visuomenėje vyraujant masinei kultūrai plačiąja prasme, sparčiai didėjant psichinių negalavimų ir negalių skaičiui, Jungo mintys apie individo psichikos struktūrą, jos „valdymo“ mechanizmus, sveiką integruotą asmenybę, moralinę atsakomybę yra aktualios, vertos dėmesio ir mokslinio suvokimo.

7. Jungas yra vienas nuosekliausių antroposofijos skleidėjų. Jo mokyje žmogus yra svarbiausia vertybė, kūrėjas, galintis atskleisti pasauliui būtį ir jos aksiologinę prasmę, net kai visi orientyrai jau yra devaluoti. Jo kūryboje akcentuojamos psichikos galimybės, kurias ugdant atsiskleidžia individo gebėjimai, o sielai negresia ligos.

8. Jungo teorija skleidžia harmoningą visų psichikos komponentų sambūvį. Šiuolaikinė kultūra suteikia šio siekio įgyvendinimo galimybę, tačiau, deja, neretai nuvilia matomomis formomis. Kritiniu žvilgsniu vertindamas racionalumo kategorijas, uzurpuojančias techninės unifikacijos jėgas, jis pesimistiškai konstatuoja, kad tokia siekiamybė dažnai lieka nerealizuota. Jungas įspėja apie dažną neurozių ir psichozių pavojų individui psichikos dezintegracijos metu.

Literatūra

1. Andrijauskas, A. Grožis ir menas: Estetikos ir meno filosofijos idėjų istorija (Rytai-Vakarai), VDA, Vilnius, 1995:543.
2. Аверинцев С. Аналитическая психология К. Г. Юнга и закономерности творческой фантазии, 1972; 3:129-130.
3. Юнг К, Кереньи К. Душа и миф. Шесть архетипов, Киев, 1997:109.
4. Jung CG. Psichoanalizė ir filosofija. Pradai: Vilnius, 1999:9-173.
5. Юнг К. Структура психики и процесс индивидуации. 1996:221-230.
6. Jung C. The basic writings of C. G. Jung: Ed. with an introd. by V. Straub de Lasslo, Random, N.-Y, 1959;23:136-200.
7. Jung C. The undiscovered self. The New American Library, N.-Y, 1964:95-172.
8. Kast V. Wege aus Angst und Symbiose: Märchen psychologisch gedeutet. Ltv Vlg, München 1993:10-15.
9. Samuels A. Jung und seine Nachfolger. Neuere Entwicklungen der analytischen Psychologie. Klett – Cotta Vlg, Stuttgart 1989:8-10.
10. Schopenhauer A. Pasaulis kaip valia ir vaizdins. ALK, Pradai, Vilnius, 1995:304-305.
11. Stevens A. Das Phänomen C.G. Jung: Biographische Wurzeln einer Lehre. Walter Vlg, Solothurn und Düsseldorf, 1993:62-321.

**THE DISCOURSE IN ANALYTICAL PSYCHOLOGY
BY CARL GUSTAV JUNG AND
INDIVIDUAL MENTAL HEALTH**

O. Katakiniene, N. Istomina

Keywords: Collective unconscious, Archetypes, Individuation, Complexes, mental disintegration, neurosis.

Summary

The article discusses the essential features of the analytical psychology by the Swiss doctor, psychiatrist and thinker Carl Gustav Jung. It presents and analyzes the concept of the individual psyche developed by the scholar, and emphasizes its relevance. It highlights the dangers to personal mental health when one or another element of the psyche is disintegrated.

Conclusions. 1. With regards to the general aspirations of Jung's analytical psychology, it can be stated that there is a strict epistemological framework in which the author operates within the limits of his competence. Jung's theory is the result of case specific psychotherapy practice with his patients. 2. By interpreting different cultures, their thinking and mind, the scholar seeks to unravel their specific features as well as to emphasize the universal dimensions. 3. The pursuit of universality is directly relevant to the category of 'collective unconscious' prevailing in the works of Jung that becomes the fundamental principle of his methodology. Jung's insights are close to intuitive, irrational theories dealing with the constructive aspects of spiritual activity, which are often manifested only as illusory representations. 4. Jung's theory was born and developed during the period of spiritual crisis. On the one hand, it is the pathos of positivism, the development of rational categories and the triumph of the conscious *Self*; on the other hand, it is a time of mystical theories and 'invasion' of the unconscious. 5. With his

approach Jung opposes not only the rationality that has been dominating in the 19th century, but also its opponent – the irrational myths which were no less pervasive than the conscious *ratio*. The metapsychology of the thinker is the monistic model of mental life and the peculiarities of the functioning of its structural elements. 6. With the domination of the mass culture in the modern society in its widest sense, the rapid increase in the number of mental illnesses and disabilities, Jung's thoughts about the structure of the individual psyche, its mechanisms of 'control', healthy integrated personality, moral responsibility are relevant, worthy of attention and scientific approach. 7. Jung is one of the most consistent promoters of anthroposophy. In his theory, the human being is the most important value, the creator able to reveal the existence and its axiological meaning to the world, even when all reference points have been devalued. In his works we see the potential of the psyche, which, when developed, bring out the abilities of an individual and keep the soul healthy. 8. Jung's theory promotes harmonious coexistence of all components of the psyche. Modern culture enables implementation of such aspiration, however, sadly, often disappoints with visible forms. Taking a critical look at the categories of rationality that usurp the forces of technical unification, he pessimistically states that such aspiration often remains unrealized. Jung warns of frequent danger of neuroses and psychoses in individual case of doubting consciousness and in times of mental disintegration.

Correspondence to: orestakatakiene@gmail.com

Gauta 2023-12-14